

УДК 37.091.4Скорина

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.6.205790>

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9881-7307>

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6501-2895>

СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИЙ ЕТАЛОН СИНКРЕТИЗМУ РЕНЕСАНСНОЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ДУМКИ І ХРИСТІЯНСЬКОЇ ДОГМАТИКИ В ЕТИКО- ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ФРАНЦІШЕКА СКОРИНИ

*Лариса Семеновська
Дмитро Лобода*

Статтю присвячено відтворенню історико-педагогічних вчень відомого східнослов'янського вченого, філософа, гуманіста і першодрукаря білоруського походження Францішека Скорини. Зокрема, проаналізовано його прологи та епілоги, якими видавець намагався донести повний зміст віровчення Святого Письма до кожної людини. Для подальшого встановлення приналежності гуманістично налаштованого інтелектуального авангарду східнослов'янської етногрупи до загальноєвропейського виведено спільну рису – притаманний обом учням синкретизм античної антропософії з християнським морально-етичним інструментарієм. Систематизуючи уявлення про східнослов'янське Відродження XIV–XVII століть, серед його ідей представлено зразок такого асоціативного поєднання – етико-педагогічне вчення предтечі білоруського гуманізму Францішека Скорини.

Проілюстровано, що Францішек Скорина в якості «ідеальної людини» пропонував досконалу, високоморальну особистість із високим рівнем духовності, інтелекту, з сукупністю чеснот і характеристик, притаманних цілям виховних практик ранньомодерної доби. Його морально-педагогічні настанови стали принципово новою виховною «програмою» на теренах східнослов'янського етнічного поля в порівнянні з попередньою середньовічною аскезою і догматизмом.

***Ключові слова:** асоціативне поєднання, гуманізм, ідентичність, синкретизм, християнський догматизм, чесноти, етико-педагогічне вчення, етнос.*

Постановка проблеми. Українське суспільство сьогодні перебуває у вирії пошуку власної ідентичності й світоглядних орієнтирів. Щоразу віднаходячи критерії відповідності загальноєвропейським тенденціям минувшини, вітчизняна філософська, історична, педагогічна та інші гуманітарні науки утверджують західний вектор розвитку українства. Утім, залишаються невідомими широкому академічному середовищу сторінки історії українського етносу бездержавного, як і сторінки історії східного слов'янства в контексті її соціокультурної та етнополітичної належності.

У нашому дослідженні на основі аналізу філософської, соціально-політичної, етико-педагогічної думки західноєвропейського Відродження XIV–XVI століть здійснено спробу віднайти спільні зі східнослов'янськими інтенції політико-педагогічного змісту, що могли б слугувати «лакмусом» для визначення забутої ідентичності. Ми аргументуємо це тим, що пошуки ідентифікації та цивілізаційної орієнтації варто проводити саме в історії ранньомодерної доби, коли був закладений фундамент для подальшого розвитку національних держав, розквіту капіталістичних відносин, появи перших утопічних теорій-ідеологій, осучаснення політичних інститутів і форм організації державної влади, а також еволюції науки і техніки.

Учені, серед яких Н. Ревякіна, Л. Брагіна, Б. Год, Р. Басенко та ін., однією із визначальних характеристик західноєвропейського ренесансного світогляду відзначають його неприхований синкретизм християнсько-теософського і античних аксіологічних основ.

У залежності від рівня розвитку продуктивних сил, геополітичного положення, становища католицької Церкви в різних регіонах Європи ця особливість була виразною з різним рівнем інтенсивності. Так, найбільш помітною вона була серед іспанців, на другу позицію можна віднести представників Північного Відродження із застереженням про її протестантське забарвлення. Використовуючи такий критерій, ідеї мислителів білоруського походження становлять для нас особливий інтерес, а їхнім «Батьком» справедливо вважають Францішека Скорину.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні всьому світу відомо ім'я східнослов'янського першодрукаря Францішека Скорини (1490-1551), який на початку XVI століття вперше переклав давньоруською і видав 23 книги Біблії. Не менш цінними стали його прологи та епілоги, якими видавець намагався донести повний зміст віровчення Святого Письма для кожної людини. Творчість мислителя охоплює і обриси нових ментальних горизонтів, які бачив для слов'янства Скорина у сум'ятті відголосків нової культурно-історичної доби Ренесансу на теренах сучасних Білорусі та України. Видатний просвітник суттєво вплинув на розвиток суспільно-політичних, філософських та педагогічних ідей, що згодом будуть конкретизовані його послідовниками.

Францішек Скорина приваблює філологів своїм «новим» словом і книгодруком, мистецтвознавців – технікою оздоблення і з'яскравлення видань; істориків і культурологів – потенціями долучення східного слов'янства до загальноєвропейського цивілізаційного поступу ранньомодерної доби; педагогів – виразно гуманістичними порадами щодо виховання підростаючих поколінь. Останні розвідки з історії гуманістичного руху в ореолі білоруського етнокультурного пласту становлять цінність і повинні бути пересмислені в контексті загальноєвропейських культурних зсувів Ренесансу. Зокрема, нас цікавила наявність в творчій спадщині білоруського Відродження власної програми підготовки «ідеальних правителів» чи представників політичної еліти в країні. Заглиблюючись в літературні твори XVI – XVII століть етнічних білорусів, такі настанови були віднайдені в ідеях Миколи Гусовського, Беняша Будного, Юзефа Доманевського та інших (Буслов, 1977). Проте, у їхніх ідеях вбачається суголосність з їхнім предтечею – Францішеком Скоринію. Наостанок, феномен східнослов'янського Відродження залишається неосмисленим в загальноєвропейському масштабі, непроаналізованим з поправкою на православну віру, а при детальному знайомстві з ним помічається акцентований синкретичний характер.

Мета статті полягає у виявленні синкретизму відновлених античних ідеалів доброчесності з християнською доктриною Середньовіччя на основі аналізу етико-педагогічних ідей Францішека Скорини та порівняння їх із західноєвропейськими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постать Францішека Скорини, його літературно-творча діяльність широко представлена в науковій і науково-популярній літературі. Найбільше він привертає увагу своїх співвітчизників, білоруських дослідників. Серед авторів публікацій на тему етико-педагогічних поглядів Скорини назвемо: В. Болбаса (Болбас, 1994), У. Конана (Конан, 2004), О. Шутову (Шутов, 2019), А. Кавку (Кавк, 1998); біографічного спрямування: Н. Баршчевську (Баршчевськ, 2002), Г. Галечанку (Галечанк, 2008), А. Грушу (Груша, 2015), А. Жлутку (Жлутка, 2017), І. Лемешкіна (Лемешкін, 2019); літературно-мовознавчого характеру: Є. Немировського (Немировський, 2009), Б. Сапунова (Сапунов, 2004), А. Станкевіча (Станкевіч, 2002); культурологічно-мистецтвознавчого спрямування: Т. Вороніна і Н. Полковниченко (Полковниченко, Во-

ронін, 2004). Автори публікацій з інших країн: П. Войт (Войт, 2015), С. Темчин, С. Брага (Braha, 1989), В. Делюга (Deluga, 1998) та ін.

Дослідженню теоретичних аспектів синкретизму ренесансної філософсько-педагогічної і соціально-політичної думки присвячені окремі розділи в працях вітчизняних істориків педагогіки Б. Года і Р. Басенка (Год, 2004; Год, Басенко, 2019).

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці стверджують, що в синтезному за своїм характером світогляді Скорини домінантним був етичний аспект. Відомий виходець з м. Полоцька справедливо вважається одним із засновників східнослов'янського гуманістичного руху. Відштовхуючись від позицій раннього, досхизматичного християнства він чи не вперше розпочав ґрунтовну переоцінку моральних принципів і норм Середньовіччя. Головним його досягненням в переосмисленні та популяризації ренесансних ідей, на яких пізніше формувалися теоретичні основи морального виховання, була спроба увести в релігійно-біблейське сприйняття світські, життєствердні устої. Саме в поєднанні цих двох елементів і спостерігався синкретизм ренесансної антропософії з християнським морально-етичним інструментарієм гуманізму.

Схоласти і східнослов'янський християнський клір стверджували, що людина повинна на землі терпінням, аскетизмом і послухом заслужувати собі якнайкращу долю в іншому світі. Скорина, розмірковуючи над духовним облаштуванням суспільства і сенсом людського буття, орієнтує людей на реалії «сегосветного життя» (Скарына, 2004, с. 21). На його думку, людина ще в земний період існування має право на краще життя. Мислитель переконував, що добродесна поведінка сама собою є вищою нагородою для людської душі. На підтвердження цьому він символічно цитував ранньохристиянські заповіді: «царство небесное, еже ест земля живых» (Скарына, 2004, с. 41). Ми можемо простежити євдемонізм у поглядах Скорини, характерний для всіх представників гуманістичної думки – пошук щастя в глибинах окультуреної чеснотами людської душі. «Небесне царство» – це не конкретний, видимий образ, а стан душі людини. В організації такого життя багато залежить від самої людини, яка може і повинна удосконалювати власну природу. Мислитель неодноразово підкреслював, що у становленні особистості визначальним є формування духовного світу (Из истории философской и общественно-педагогической мысли Белоруссии. Избранные произведения XVI – начала XIX вв., 1962, с. 34).

Першочергову роль Скорина віддавав моральному вихованню, «лікуванню» душі людини як спеціально організованому процесу вдосконалення людської природи. Ф. Скорина і його послідовники вважали, що лише на шляху духовного оздоровлення особистості й суспільства можливо досягнути на землі «небесного життя» (Скарына, 2004, с. 103). Це твердження гармонійно перегукується з ідеями, виголошеними представниками суспільно-політичної думки іспанського Ренесансу другої половини XVI – початку XVII століття. Мислителі, серед яких Франциско Суарес, Антоніо де Гевара, Хуан Маріана, Лопе де Вега та Аларкон були переконані, що люди можуть будувати щастя лише тоді, коли на престолі «християнський государ» – істинний мудрець. Така людина не могла народитися, необхідно було «виплекати її з пелюшок». Нажаль, іспанські гуманісти не мали доступу до освіти майбутніх царів (власне, як і Скорина), а їх робота зводилася до пропагування серед народу необхідності ідеального правління і засудження «тиранічних збочень». Окреслена мислителями особистість була альтернативою монархам Іспанії, вихована християнськими ідеалами вона повинна побудувати в країні «Град Божий».

Нові погляди на моральне виховання та його роль в облаштуванні громадсько-політичного життя в країні допомогли Скорині відродити античну ідею про людину морально і фізично прекрасну. Ця ідея свого часу була відкинута Середньовіччям і століт-

тями перебувала в забутті. Він же зміг побачити в цій ідеї потенціал гармонійно розвинутої особистості, яка б відповідала основним постулатам християнської віри.

Етико-педагогічні настанови першодрукаря звернені до сильних світу цього, але не походженням, а «відбитком Божим», здатним вірою досягнути вчення Христа. «Да совершенен будет человек Божий и на всяко дело добро уготован, яко святыи Павел пишеть» – ціль виховання Францішека Скорина (Скарына, 2004, с. 17). В одному зі своїх зачинів він виводив власну ознаку «ідеалу людини», посилаючись на царя Соломона: «Бога бойся и заповеди его соблюди, той ест воистинну совершенный человек» (Скарына, 2004, с. 26).

Поєднуючи відроджене і християнське, Францішек Скорина здійснив прогресивну для свого часу спробу сумістити інтереси суспільного та особистого. Такий підхід також був характерним для деяких ренесансних філософських шкіл, наприклад, течії громадянського гуманізму. Вчений-педагог підкреслював, що моральне виховання повинно мати власною ціллю становлення діяльнісно-активної особистості. Будь-яка духовність, яка не виражена в практичних діяннях, нічого не вартує, і Скорина погоджується з християнською заповіддю – «вера бо без дел мертва ест» (Скарына, 2004, с. 105).

«Ідеальний громадянин» та «ідеальний правитель» для мислителя – це той, хто з повагою і прихильністю ставиться до простих людей і надає їм різноманітну допомогу для полегшення їх злиднів. На відміну від переважного аристократизму західноєвропейських гуманістів, Скорина постійно звертає увагу на простолюдинів. Словами пророка він застерігав, що «богати, обидящие убогих, да примут отмщение» (Падокшин, 1990, с. 194).

Першовитоки християнського віровчення у сув'язі з досвідом ренесансної педагогіки підштовхнули Скорину обґрунтувати пріоритетність людинолюбства. Біблійну настанову «Возлюбивши ближнего своего, яко сам себе» автор поширив не лише на християн, а й на іновірців (Скарына, 2004, с. 62, 112). «Любов до всіх людей» також отримала форму любові до народу і Батьківщини. Філософ вивів в окрему категорію патріотизм, і чи не вперше на сторінках першодруків з'явилося слово «вітчизна». Він вчив: «Понеже от прирождения звери, ходящие в пустыни, знают ямы своя; птицы, летающие по въздуху, ведают гнезда своя; пчелы и тым падобная боронят ульев своих – тако ж и люди, игде зродилися и ускормлены суть по Бозе, к тому месту великую ласку имають» (Скарына, 2004, с. 45).

У межах загальноєвропейського мейнстріму акцентування ролі чесноти справедливості мислитель уводить її як центральну і таку, що обумовлена духовно-моральними законами, закладеними Богом у кожную людину при народженні, а також законами, що органічно входять в «книги моисеовы и светое евангелие, или от людей уставленный» (Скарына, 2004, с. 62, 63, 64). Скорина вважав, що для тріумфу справедливості на землі було б достатньо моральних законів, яких зобов'язаний дотримуватися кожен праведний християнин. Справедливість повинна пронизувати всі суспільні відносини. Вона разом з людинолюбством складала основу «міцності духу» (Болбас, 1994, с. 56).

Францішек Скорина підкреслював виключно позитивну роль правди для людства: «За правду воюй яко за душу свою и даже до смерти биися правды ради» (Кніга Ісуса Сірахава, 1517, с. 10). Схожим чином тлумачив доброту, щедрість, милосердя, скромність та інші моральні якості. Водночас, зміст морального виховання Скорина відрізнявся від феодално-рицарських уявлень, набуваючи соціально зорієнтованого характеру. Так, загострюючи увагу на таких якостях, як послух, терпіння, доброта він не розглядав їх в дусі пригнічення особистості, а підкоряв їх новітнім цілям нової епохи, де людська гідність була б орієнтована на всезагальне благо (Болбас, 1994, с. 55).

У своїх творах Скорина акцентував значення працелюбства. Не останнє місце в творах Скорина відведено працелюбству. Мислитель неодноразово повторював ранньохристиянський тезис «Пребывати... во делании руками своими» (Скарына, 2004, с. 118). Любов до праці, на його думку, повинна бути властива представникам усіх станів суспі-

льства, навіть правителям. До змісту морального виховання педагог увів такі якості, як сміливість, хоробрість, мужність. Синхронізуючи приклади з Біблії та античної історії він демонстрував героїчні вчинки, що скоєні на благо людей (Болбас, 1994, с. 56, 57).

Значну увагу мислитель приділяв засобам і методам морального виховання, а шлях морального удосконалення людини Скорина бачив у розповсюдженні освіти серед широких верств населення: «мудрому и безумному, богатому и вбогому, младому и старому, наиболее тым, они же хотят иметь добрые обычае и познати мудрость и науку» (Скарына, 2004, с. 22).

Суто ренесансний вплив на Скорину помітний в його тлумаченні мудрості: «Мудрость, якобы соць в драгом камени, и яко злато в земли, и ядро у в ореху. Кто ю найдетъ, сей найде милость, и достанет благословения от Господа и приидеть к нему все доброе посполу с нею. Хвала и честь безчисленная мощию ея, – она убо ест мати всех добрых речей и учитель всякому доброму умению» [0, с. 18]. Просвітник не забував, що всі люди мають власні індивідуальні особливості та інтереси, тому й допускав різне розуміння їхнього життєвого добробуту: «Единины в царствах и в пановании, другины в богатстве и в скарбах, инии в мудрости и в науце, а инии в здравии, в красоте и в крепости телесной, неции в роскошном ядении и питии и в любодееянии, инии теже в детях, в приятелех, во слугах и во иных различных многих речах» (Скарына, 2004, с. 26). Від цього залежала організація і добір виховних впливів на особистість вихованця.

Францішек Скорина дійшов висновку, що якою б не була великою роль розуму в поведінці особистості, значний вплив на її вчинки мають почуття. Прекрасне, естетичне філософ асоціював із обґрунтованими етичними категоріями, а зло і аморальність утворюють синонімічний рядок з «жахливим», «бридким», «мерзенним». Він рекомендував всім використовувати можливості мистецтва у вихованні: «Детям малым початок всякое доброе науки, dorosлым помножение в науце, мужем мощное утверждение ... тело пением веселитъ, а душу учитъ» (Скарына, 2004, с. 17).

Ще одне властиве ренесансному – увага автора красоті тілесній. Стверджуючи, що мудрість не лише «ліки душевні», а й «ліки тілесні», він фактично підводив до думки про необхідність організації фізичного виховання і його зв'язку з розумовим і моральним розвитком (Конан, 2004, с. 42, 43).

Висновки з дослідження і перспективи. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що Францішек Скорина в якості «ідеальної людини» пропонує досконалу, високоморальну особистість з високим рівнем духовності, інтелекту, з набором чеснот і характеристик, притаманних цілям виховних практик ранньомодерної доби. Таке розуміння ідеалу, зорієнтованого на життєві реалії навколишньої реальності, було принципово новим на теренах східнослов'янського етнічного поля в порівнянні з попередньою середньовічною аскезою і догматизмом. На основі аналізу етико-педагогічних поглядів мислителя, робимо висновок, що вони мали яскраво виражений синкретичний характер. Поєднуючи в собі новоєвропейські філософські установки, педагогічні ідеї з їхнім біблійно-теософським обґрунтуванням, вчення Францішека Скорина можна вважати зразковим в контексті асоціативного поєднання відновлених античних ідеалів доброчесності з християнською етичною доктриною Середньовіччя. Ця особливість, в свою чергу, хоч і з меншим контрастом, простежується в переважній кількості авторів творів соціально-політичного, філософсько-педагогічного змісту в Західній Європі доби Відродження XIV – XVI століть.

Ураховуючи таку характеристику, яка дає змогу долучити східнослов'янську гуманістичну думку до загальноєвропейської, перспективним вважаємо окреме дослідження проблеми виховання «ідеального правителя» в творах філософів-педагогів білоруського походження XIV – XVII століть, таких як Микола Гусовський, Беняш Будний, Юзеф Доманевський та інших.

ЛІТЕРАТУРА

- Баршчэўскі, А. (2002). Галоўныя этапы жыцця і дзейнасці Францішка Скарыны ў асвятленні беларускага эміграцыйнага даследчыка Вітаўта Тумаша. В кн. *Скарына і наш час: матэрыялы II міжнароднай навуковай канферэнцыі* (Гомель, 16-17 мая 2002 г.). (Ч. 1, с. 97-104) Гомель: УА «ГДУ імя Ф.Скарыны».
- Болбас, В. (1994). Пад знакам Пчалы: этыка-педагагічныя погляды Францішка Скарыны. *Роднае слова*, 5, 54-58.
- Буслов, К. П. (1977). Гуманистические идеи конца XVI – начала XVII в. В кн. *Идеи гуманизма в общественно-политической и философской мысли Белоруссии* (с. 36-65). Минск: Наука и техника.
- Войт, Пётр (2015). Новые сведения о деятельности Франциска Скорины в Праге (1517-1519). *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis. Vilnius: Vilniaus universiteto biblioteka*, 339-373.
- Галечанка, Г. Я. (2008). Францыск Скарына: у паціне версій, стэрэатыпаў і міфаў. *Российские и славянские исследования*, 3, 123-138.
- Год, Б. В. (2004). Виховання в епоху європейського Відродження: середина XIV – початок XVII ст. Полтава: АСМІ.
- Год, Б. В., Басенко Р. О. (2019). Ренесанс європейської молоді в ранній Новий час: педагогічні виклики гуманістів та єзуїтів. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Год, Б. В., Лобода Д. О. (2017). «Тиранічні збочення» і пошук способів утілення концепції «Граду Божого» в суспільно-політичній думці іспанського ренесансу другої половини XVI – початку XVII ст. *Історичні і політологічні дослідження*, 1, 7-16.
- Груша, А. И. (2015). Франциск Скорина: достоинство писателя. В кн. *Берковские чтения – 2015. Книжная культура в контексте международных контактов: материалы III Междунар. науч. конф.* (с. 130-135). Минск: ЦНБ НАН Беларуси.
- Жлутка, А. А. (2017). Невядомыя старонкі біяграфіі Францыска Скарыны. *Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук*, 3, 40-50.
- Из истории философской и общественно-педагогической мысли Белоруссии* (1962). Избранные произведения XVI – начала XIX вв. Минск: Изд-во Акад. наук БССР.
- Каўка, А. (1998). Нацыянальнае светабачанне Францыска Скарыны. В кн. *480 год беларускага кнігадрукавання: матэрыялы Трэціх Скарынаўскіх чытанняў* (с. 86-93). Мінск: Беларуская навука.
- Книга Иисуса Сирахава. Прага* (1517). Друкарня Ф. Скарыны, Взято з <http://belbook.nlb.by/items/show/8#?c=0&m=0&s=0&cv=0/>.
- Конан, У. М. (2004). Матывы рэнесанснага эстэтызму ў творчасці Францыска Скарыны. В кн. *Скарына і наш час: матэрыялы III міжнар. навук. канф.*, (Гомель, 7 кастрычніка 2004 г.) (с. 39-44). Гомель: УА «ГДУ імя Ф.Скарыны».
- Лемешкин, И. (2019). 1470 – год рожdenня Ф. Скорина. В кн. *Францыск Скарына: новыя даследаванні* (с. 23-85). Мінск: Беларуская навука.
- Немировский, Е. Л. (2009). *Славянские издания кирилловского (церковнославянского) шрифта: 1491-2000. Инвентарь сохранившихся экземпляров и указатель литературы. Том 1. 1491-1550*. Москва: Знак.
- Падокшин, С. А. (1990). *Філасофская думка эпохі Адраджэння у Беларусі: Ад Францыска Скарыны да Сымяона Полацкага*. Минск: Навука і техника.
- Полковниченко, Н. М., Портрет, Ф. (2004). Скорины в контексте пансофизма эпохи и ренессансной эмансипации личности. В кн. *Скарына і наш час: матэрыялы III міжнар. навук. канф.*, (Гомель, 7 кастрычніка 2004 г.) (с. 159-165). Гомель: УА «ГДУ імя Ф.Скарыны».

- Сапунов, Б. В. (2004). Этноним “русский” в трактовке Ф.Скорины. В кн. *Скарына і наш час: матэрыялы III міжнар. навук. канф.*, (Гомель, 7 кастрычніка 2004 г.) (с. 180-186). Гомель: УА «ГДУ імя Ф.Скарыны».
- Скарына, Ф. (1990). *Творы: Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія*. Мінск: Навука і тэхніка.
- Станкевіч, А. А. (2002). Прадмовы і пасляслоўі Ф.Скарыны як узор рытарычнай прозы старабеларускага перыяду. В кн. *Скарына і наш час: матэрыялы II міжнар. навук. канф.*, (Гомель, 16-17 мая 2002 г.) (Ч. 2, с. 175-179). Гомель: УА «ГДУ імя Ф.Скарыны».
- Шутова, О. М. (2019). «...Абы братия моя русь, люди посполитые, чтучи могли лепей разумети»: пристальное чтение и вопрос о символике Франциска Скорины. В кн. *Францыск Скарына: новыя даследаванні* (с. 126-160). Мінск: Беларуская навука.
- Braha, Symon (1989). *Пяць стагоддзяў Скарыніяны XVI-XX. Five Centuries of Scoriniana XVI – XX*. Нью-Ёрк: Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва.
- Deluga, Waldemar (1998). W poszukiwaniu źródeł i inspiracji ilustracji dREWORYTNICZYCH DO WYDAŃ FRANCISZKA SKORYNY. В кн. *480 год беларускага кнігадрукавання: матэрыялы Трэціх Скарынаўскіх чытанняў* (с. 99-109). Мінск: Беларуская навука.

REFERENCES

- Barshchejski, A. (2002). Galojnyiya etapyi zhyiczcsya i dziejnasci Francishka Skaryinyi j asvyatlenni belaruskaga emigracziyjnaga dasledchyika Vitajta Tumasha [The main stages of Frantsisk Skaryna's life and activity in the coverage of the Belarusian emigration researcher Vytautas Tumash]. In *Skaryina i nash chas: materyiyalyi II mizhнароднай navukovaj kanferencyii* (Gomel', 16-17 maya 2002 g.) (P. 1, pp. 97-104). Gomel': UA «GDU imya F.Skaryinyi» [in Belarusian].
- Bolbas, V. (1994). Pad znakam Pchalyi: etyika-pedagogyichnyiya poglyadyi Francishka Skaryinyi [Under the sign of the Bee: ethical and pedagogical views of Frantsisk Skaryna]. *Rodnae slova*, 5, 54-58 [in Belarusian].
- Braha, Symon (1989). Pyacz` stagoddzyaj Skaryiniyani XVI-XX. *Five Centuries of Scoriniana XVI – XX/ N'yu-York: Belaruskі Instytut Navuki j Mastacz'tva* [in Belarusian].
- Buslov, K. P. (1977). Gumany`sty`chesky`e y`dey` koncza XVI – nachala XVII v. [Humanistic ideas of the late XVI - early XVII centuries]. *Y`dey` gumany`zma v obshhestvenno-poly`ty`cheskoj y` fy`losofskoj myisly` Belorussy`y`* (p. 36-65). My`nsk: Nauka y` texny`ka. [in Russian].
- Deluga, Waldemar (1998). W poszukiwaniu źródeł i inspiracji ilustracji dREWORYTNICZYCH DO WYDAŃ FRANCISZKA SKORYNY. In *480 god belaruskaga knigadrukavannya: materyiyalyi Trecix Skaryinajskix chyitannaj* (pp. 99-109). Minsk: Belaruskaya navuka [in Belarusian].
- Galechanka, G. Ya. (2008). Franczyisk Skaryina: u pacine versij, stereatyipaj i mifaj [Francis Skaryna: in the patina of versions, stereotypes and myths]. *Rossy`jsky`e y` slavyansky`e y`ssledovany`ya* (Is. 3, pp. 123-138). Minsk: BGU [in Belarusian].
- God, B. V. (2004). *Vuxovannya v epoxu yevropejskogo Vidrodzhennya: seredyna XIV – pochatok XVII st. [Education in the European Renaissance: the middle of the XIV – early XVII centuries.]*. Poltava: ASMI [in Ukrainian].
- God, B. V., & Basenko, R. O. (2019). *Renesans yevropejskoyi molodi v rannij Novui chas: pedagogichni vuklyku gumanistiv ta yezuyitiv [The Renaissance of European Youth in the Early Modern Times: The Pedagogical Challenges of Humanists and Jesuits]*. Poltava: PNPu imeni V. G. Korolenka [in Ukrainian].

- God, B. V., & Loboda, D. O. (2017). «Turanichni zbochennya» i poshuk sposobiv uutilennya koncepciyi «Gradu Bozhogo» v suspilno-politychnii dumci ispanaskogo renesansu drugoyi polovini XVI – pochatku XVII st. ["Tyrannical perversions" and the search for ways to embody the concept of "City of God" in the socio-political thought of the Spanish Renaissance of the second half of XVI - early XVII centuries.]. *Istorychni i politologichni doslidzhennya [Historical and political science research]*, 1, 7-16 [in Ukrainian].
- Grusha, A. Y. (2015). Francusk Skorina: dostoinstvo pusatelya [Francis Skaryna: the dignity of a writer]. *Berkovsky`e chteny`ya – 2015. Kny`zhnaya kul`tura v kontekste mezhdunarodnyix kontaktov: vater`alyi III Mezhdunarodnoj nauchnoj konferency`y`* (pp. 130-135). My`nsk: CzNB NAN Belarusy` [in Russian].
- Kaika, A. (1998). Naczyyanal`nae svetabachanne Franczyiska Skaryinyi [Frantsysk Skaryna's National Worldview]. In *480 god belaruskaga knigadrukavannya: materyialy Trecix Skaryinajskix chyitannyai* (pp. 86-93). Minsk: Belaruskaya navuka [in Belarusian].
- Kniga Isusa Siraxava [The Book of Jesus Sirach]*. Praga (1517). Drukarnya F. Skaryinyi, Retrieved from <http://belbook.nlb.by/items/show/8#?c=0&m=0&s=0&cv=0/> [in Belarusian].
- Konan, U. M. (2004). Matyivyi renesansnaga estetyizmu j tvorchasci Franczyiska Skaryinyi [Motives of Renaissance aesthetics in the works of Frantsysk Skaryna]. *Skaryina i nash chas: materyialy III mizhnarodnaj navukovaj kanferencyii* (Gomel, 7 kastrychnika 2004 g.) . Gomel` : UA «GDU imya F.Skaryinyi». S. 39-44. [in Belarusian]
- Lemeshky`n Y. (2019). 1470 – god rozhdeny`ya F. Skory`na [1470 - the year of birth of F. Skorin]. *Franczyisk Skaryina: novyiya dasledavanni* (pp. 23-85). Minsk: Belaruskaya navuka [in Belarusian].
- Nemirovskui, E. L. (2009). *Slavyanskije yzdaniya kurillovskogo (cerkovnoslavyanskogo) shryfta: 1491-2000. Ynventar soxranyvshixsya ekzempliarov i ukazatel ly`teratury [Slavic editions of the Cyrillic (Church Slavonic) font: 1491-2000. Inventory of surviving specimens and index of literature]* (Vol. 1. 1491-1550). Moskva: Znak [in Russian].
- Padokshin, S. A. (1990). *Filasofskaya dumka epoxi Adradzhennya u Belarusi: Ad Franczyiska Skaryinyi da Syymyaona Polaczgaga [Philosophical Thought of the Renaissance in Belarus: From Frantsysk Skaryna to Simeon of Polotsk]*. Minsk: Navuka i texnika [in Belarusian].
- Polkovnichenko, N. M., & Portret, F. (2004). Skorinyi v kontekste pansofizma epoxu y` renessansnoi emansipacu lichnosti [Skorina in the context of the pansophism of the epoch and the renaissance emancipation of the individual]. In *Skaryina i nash chas: materyialy III mizhnarodnaj navukovaj kanferencyii* (Gomel, 7 kastrychnika 2004 g.) (pp. 159-165). Gomel` : UA «GDU imya F.Skaryinyi» [in Belarusian].
- Sapunov, B. V. (2004). Etnonim “ruskii” v traktovke F.Skorinyi [Ethnonym "Russian" in the interpretation of F. Skorina]. In *Skaryina i nash chas: materyialy III mizhnarodnaj navukovaj kanferencyii* (Gomel, 7 kastrychnika 2004 g.) (pp. 180-186). Gomel: UA «GDU imya F.Skaryinyi» [in Belarusian].
- Skaryina, F. (1990). Tvoryi: Pradmovy, skazanni, paslyaslovi, akafisti, pasxaliya [Works: Prefaces, legends, afterwords, akathists, Easter]. Minsk: Navuka i tyexnika [in Belarusian].
- Stankevich, A. A. (2002). Pradmovy i paslyasloji F.Skaryinyi yak uzor ryitarychnaj prozyi starabelaruskaga peryiyadu [Prefaces and afterwords by F. Skaryna as a sample of rhetorical prose of the old Belarusian period]. In *Skaryina i nash chas: materyialy II mizhnarodnaj navukovaj kanferencyii* (Gomel, 16-17 maya 2002 g.) (P. 2, pp. 175-179). Gomel: UA «GDU imya F.Skaryinyi» [in Belarusian].

- Shutova, O. M. (2019). «...Abyi braty`ya moya rus`, lyudy` pospoly`tyie, chtuchy` mogly` lepej razumety`»: pry`stal`noe chteny`e y` vopros o sy`mvoly`ke Francy`ska Skory`nyi [«... Abyi braty`ya moya rus`, lyudy` pospoly`tyie, chtuchy` mogly` lepej razumety`»: pry`stal`noe chteny`e y` vopros o sy`mvoly`ke Francy`ska Skory`nyi]. In *Franczyisk Skaryina: novyiya dasledavanni* (pp. 126-160). Minsk: Belaruskaya navuka [in Belarusian].
- Voit, Piotr (2015). Novyie svedeny`ya o deyatel`nosty` Francy`ska Skory`nyi v Prage (1517—1519) [New information about the activities of Francis Skaryna in Prague (1517-1519)]. *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*. Vilnius: Vilniaus universiteto biblioteka, 339-373 [in Russian].
- Yz ystorii filosofskoj i obshhestvenno-pedagogy`cheskoj myisli Belorussii* (1962). *Y`zbrannyye proy`zvedeny`ya XVI – nachala XIX vv.* [From the history of philosophical and socio-pedagogical thought of Belarus]. Minsk: Y`zd-vo Akad. nauk BSSR [in Russian].
- Zh lutka, A. A. (2017). Nevyadomyiya staronki biyagrafii Franczyiska Skaryinyi [Unknown pages of Frantsysk Skaryna's biography]. *Vesci Naczyyanal`naj akademii navuk Belarusi*. *Seryiya gumanitarnyix navuk*, 3, 40-50 [in Belarusian].

EAST SLAVIC STANDARD OF SYNCRETISM OF THE RENAISSANCE HUMANISTIC THOUGHT AND CHRISTIAN DOGMATICS IN FRANCYSK SKORYNA'S ETHICAL AND PEDAGOGICAL HERITAGE

**Larysa Semenovska
Dmytro Loboda**

The article is devoted to the reproduction of historical and pedagogical teachings of Francysk Skoryna, a prominent East Slavic scientist, philosopher, humanist and the first printer of Belarusian origin. In particular, his prologues and epilogues, with which the publisher tried to convey the full meaning of the doctrine of the Holy Scriptures to each person, were analyzed. For further ascertainment of the humanistically oriented intellectual avant-garde of the East Slavic ethnogroup to the Pan-European one, a common feature was derived – the syncretism of ancient anthroposophy inherent in both doctrines with Christian moral and ethical tools. Systematizing the idea of the East Slavic Renaissance of the XIV-XVII centuries, among his ideas there is a sample of such an associative combination – the ethical and pedagogical teaching of the forerunner of Belarusian humanism Francysk Skoryna. This feature, in turn, though with less contrast, can be seen in the overwhelming number of authors of works of socio-political, philosophical and pedagogical content in Western Europe during the Renaissance of the XIV – XVth centuries.

In his opinion, a person in the earthly period of existence has the right to a better life. The thinker argued that virtuous behavior is itself the highest reward for the human soul. In support of this, he symbolically quoted the early Christian precepts. Prominent educator Skoryna had a significant influence on the development of socio-political, philosophical and pedagogical ideas, which would later be specified by his followers and successors.

It is illustrated that Francysk Skoryna as an “ideal man” offered a perfect, highly moral personality with a high level of spirituality, intelligence, with a set of virtues and characteristics inherent in the goals of educational practices of early modern times. His moral and pedagogical guidelines became a fundamentally new educational “program” in the territory of East Slavic ethnic field in comparison with the previous medieval austerity and dogmatism.

Keywords: *associative combination, humanism, identity, syncretism, Christian dogmatism, virtues, ethical and pedagogical teaching, ethnos.*

Надійшла до редакції 5.11.2019 р.